

should be based on modern concepts of complex semantic structure of word, actions and specific overall functional language mechanisms, that determined by the methodology of scientific research in the national correctional pedagogy.

Keywords : models of mental lexicon, lexical structure of language, meaning of the word, speech therapy techniques correction , cognitive mechanisms of mastering of the word meaning.

Стаття надійшла до редакції 19.02.2014 р.

Статтю прийнято до друку.25.03. 2014 р.

Рецензент: д.психол.н., проф. Ю. О. Бистрова

УДК 37.013: 376

ЗАСОБИ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛЬНИХ ТА ІНКЛЮЗИВНИХ ЗАКЛАДІВ

Миронова С.П.,

доктор педагогічних наук, професор

Однією з особливостей, що відрізняє діяльність загальноосвітніх закладів від спеціальних та інклюзивних, є корекційний компонент навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Корекційно-розвитковій роботі присвячено багато досліджень у різних галузях дефектології (В.І.Бондар, Н.Ф.Засенко, І.Г.Єременко, С.П.Миронова, В.М.Синьов, Є.П.Синьова, С.В.Федоренко, Л.І.Фомічова, О.П.Хохліна, А.Г.Шевцов, М.К.Шеремет та ін.). Вагомість цієї проблеми не втрачає актуальності й на часі.

Корекційна робота – це діяльність, спрямована на поліпшення процесів розвитку і соціалізації дитини, послаблення або подолання психофізичних вад учнів у процесі навчання і виховання з метою максимально можливого розвитку їхньої особистості та підготовки до самостійного життя [3, с. 28].

Через поєднання у спеціальному педагогічному впливі таких завдань, як виправлення психофізичних порушень і розвиток особистості часто вживають термін «корекційно-розвиткова робота». Саме у такому звучанні цей термін використовується на разі у документах про спеціальну та інклюзивну освіту.

Корекційна робота обумовлюється специфікою розвитку дитини, а не типом закладу. Тому незалежно від того, чи дитина навчається у спеціальній, чи в інклюзивній школі, вона має одержувати весь комплекс корекційної допомоги, передбачений для неї нормативною базою освітніх послуг.

Реалізація корекційного компоненту відбувається такими **шляхами**:

- реалізація корекційних цілей у процесі навчання і виховання дітей (на уроках, під час виконання домашньої навчальної роботи, на виховних заходах);
- проведення корекційно-розвиткових занять спеціалістами (корекційні педагоги, логопеди, спеціальні психологи, лікарі ЛФК та ін.);
- включення спеціальних засобів корекції у навчально-виховний процес та у режим дня;
- виконання батьками вимог і рекомендацій фахівців щодо корекційного впливу на дитину.

У всіх категорій дітей з психофізичними порушеннями є специфічні труднощі й проблеми розвитку, обумовлені характером і ступенем виразності наявних відхилень, умовами соціально-педагогічного оточення дитини на ранніх етапах її розвитку. Водночас властивими для всіх категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку Н.М.Назарова називає такі проблеми розвитку [7, с. 122]:

- соціальна дезадаптованість дитини;
- уповільнене й обмежене сприймання;
- недоліки розвитку моторики;
- вади мовленнєвого розвитку;
- недоліки розвитку розумової діяльності;
- недостатня у порівнянні із звичайними дітьми пізнавальна активність;
- прогалини у знаннях і уявленнях про навколишній світ, міжособистісні стосунки;
- недоліки у розвитку особистості (невпевненість у собі, невиправдана залежність від оточуючих, низька комунікабельність, егоїзм, песимізм, занижена або завищена самооцінка, невміння керувати власною поведінкою).

Вище означені недоліки проявляються у дітей неоднаковою мірою, у різних комбінаціях залежно від причин, віку, нозології, виразності порушення. Вони призводять до суттєвої затримки розвитку психічних новоутворень на кожному віковому етапі, якісної своєрідності становлення особистості дитини і вимагають внесення коректив у навчально-виховний процес. До основних факторів, що вимагають суттєвої перебудови, відносяться: шкільний режим і санітарно-гігієнічні умови навчання учнів з психофізичними порушеннями; темп їх

навчальної роботи на уроці; характер навчальних навантажень; оціночні стимули тощо. Відмінним від загального навчання є й корекційний компонент як вагома складова навчальних програм учнів з порушеннями психофізичного розвитку. Наголосимо, що окремі корекційні програми не складаються. Корекційна спрямованість спеціального та інклюзивного навчання якраз і полягає у тісному поєднанні навчання і корекції. Тобто у навчальних програмах передбачається, які корекційні цілі будуть реалізовуватись під час засвоєння того чи іншого навчального предмету. Це відображено спеціальною структурою навчальних програм для учнів з психофізичними порушеннями. **Для кожної категорії порушення у державному стандарті спеціальної освіти передбачені різні корекційні цілі.**

Специфіка педагогічного процесу для учнів з порушеннями психофізичного розвитку полягає, зокрема, й у використанні спеціальних **засобів корекції** з урахуванням конкретної категорії порушення. Наведемо ці засоби і пояснимо їх окремими прикладами.

✓ **Адаптація змісту освіти до пізнавальних можливостей учнів**

Для дітей з вадами інтелекту така адаптація, зокрема, полягає у зменшенні обсягу та спрощенні характеру матеріалу; для дітей з РСА – у конкретизації навчального матеріалу; для глухих дітей – у вилученні складного вербального матеріалу; для дітей з ТПМ – у спрощенні узагальнюючих термінів тощо. Певні адаптації передбачені державним стандартом спеціальної освіти. Проте, якщо для учня потрібні додаткові адаптації, то в умовах інклюзивної освіти вони відзначаються в індивідуальній програмі розвитку дитини.

✓ **Наочність навчання**

З урахуванням специфіки порушення добираються види наочності. Наприклад, для дітей зі зниженим зором словесно-наочні посібники друкуються більшим шрифтом, а при виборі величини, форми й кольору враховується клінічний зоровий діагноз; для сліпих дітей – посібники є об'ємними, щоб діти обстежували їх на дотик. Для дітей з вадами інтелекту наочність має бути конкретною, без абстрактних зображень і деталей, що відволікають від сприймання головного.

✓ **Уповільненість процесу навчання**

Повідомлення інформації для дітей з вадами інтелекту, мовлення, слуху здійснюється дещо повільніше з урахуванням уповільненості сприймання вербальної інформації. Для дітей з порушеннями пізнавальної діяльності надається більше часу для обдумування відповіді, а для дітей з вадами зору – для запису.

✓ **Повторюваність у навчанні та вихованні**

Через обмеженість або недосконалість сприймання є необхідність повторювати навчальні відомості. Проте цей засіб не означає механічного декілька разового повторення одного й того ж матеріалу. Навпаки, слід використовувати варіативність повторення для заповнення прогалин у сприйманні, враховуючи при цьому специфіку сприймання кожної категорії порушення у дітей.

✓ **Оптимізація темпу роботи та динаміки втомлюваності**

Цей засіб спрямовується на активізацію пізнавальної діяльності учнів, підтримку їхньої працездатності й передбачає, зокрема:

- переключення учнів на різні види діяльності з метою запобігання втомі;
- використання у процесі викладу матеріалу цікавих фактів, прикладів, деталей;
- емоційність викладу;
- організацію хвилин відпочинку на уроці;
- створення ситуацій успіху.

На уроках у спеціальних та інклюзивних закладах слід під час хвилин відпочинку враховувати специфіку порушення, причини, які викликають швидку втому. Наприклад, для дітей з порушеннями зорової функції слід обмежувати зорове навантаження, а для учнів з вадами інтелекту – розумове.

✓ **Включення учня в діяльність, спрямовану на подолання труднощів і перешкод**

Свідоме засвоєння знань можливе лише за умови активної діяльності учня на уроці, а самостійності діти набудуть, вправляючись у практичній діяльності, що вимагає вивченої теорії. Таке вправляння має передбачати не лише репродуктивні завдання, а й проблемні, творчі, у процесі яких діти долатимуть труднощі, міркуватимуть, пропонуватимуть власні шляхи й способи дій. Така діяльність збільшить зону найближчого розвитку дітей, що й відповідає принципу корекційної спрямованості навчання.

✓ **Індивідуальний підхід до учнів**

Працюючи з усіма учнями інклюзивного класу, вчитель має водночас орієнтуватись на індивідуальні особливості учнів з порушеннями психофізичного розвитку, їх особистісні якості, здібності. Завданням індивідуального підходу може бути в одних випадках надання допомоги учням, а в інших – стимулювання учнів до поглибленого засвоєння знань. Вочевидь для різних категорій дітей вчитель має використовувати прийоми, спрямовані на урахування індивідуальних можливостей, проблем, труднощів, сподівань.

✓ **Використання різних видів гри у навчально-виховному процесі**

На відміну від загальної, корекційна педагогіка в арсеналі методів навчання надає великого значення різним видам гри, яка використовується як на початковому етапі навчання, так і в середніх та старших класах. Дидактичні, рольові, рухливі ігри слугують ефективним засобом корекції порушень психофізичного розвитку дітей. Зокрема, за допомогою різних видів ігор:

- стимулюється психічна і фізична активність учнів;
- розвивається організованість;
- підвищується самопочуття;
- формується впевненість у собі;
- створюються умови для виправлення порушень і подальшого розвитку пізнавальної діяльності, мовлення, моторики, оптимізації поведінки;
- розвиваються моральні якості;
- виховується ініціативність;
- створюються передумови включення у суспільну діяльність.

✓ **Включення у навчально-виховний процес оздоровлення і лікування**

Згідно нормативної бази інклюзивної освіти учні з порушеннями психофізичного розвитку мають одержувати і реабілітаційну допомогу, одним із компонентів якої є лікування ті оздоровлення дітей. Зміст і види допомоги визначаються ще на етапі комплексного всебічного вивчення дитини і фіксуються у індивідуальній програмі розвитку дитини. Всі оздоровчі і лікувальні заходи мають узгоджуватись із психолого-педагогічною допомогою.

✓ **Дотримання охоронно-педагогічного режиму**

Режим дня має враховувати підвищену втомлюваність багатьох дітей з порушеннями психофізичного розвитку, швидку виснажливості центральної нервової системи або окремих функцій, схильність до патологічних реакцій на надмірне навантаження. В умовах інклюзивної освіти в індивідуальній програмі розвитку зазначаються потреби дитини, через які можуть бути внесені певні корективи у режим дня: розклад уроків, додатковий відпочинок, обмеження у позакласних заходах. Додаткової уваги тут потребують діти з РСА, вадами інтелекту, опорно-рухового апарату, окремими порушеннями емоційно-вольової сфери.

✓ **Позитивні емоції педагога як засіб стимулювання дітей до діяльності й спілкування**

Частина учнів з порушеннями психофізичними порушеннями через негативні соціальні фактори є пасивними, не вірять у свої можливості. Тому оптимістична налаштованість педагога, його позитивний емоційний стан слугують суттєвим стимулом активізації учнів, їхнього розвитку.

✓ **Використання технічних засобів, спеціального обладнання**

Для кожного учня на етапі визначення додаткової допомоги чітко встановлюється, яких саме технічних засобів і обладнання він потребує. Зокрема, для дітей з порушеннями слуху це може бути звукопосилюча апаратура, слухові апарати, а для дітей з вадами зору – лупи, спеціальні монітори, окуляри, додаткове освітлення.

✓ **Стимулююча функція педагогічної оцінки**

З метою стимулювання навчальної діяльності дітей, побудови і регулювання стосунків з ними слід враховувати, що підвищена залежність самопочуття, психічного тону і працездатності дітей з психофізичними порушеннями від зовнішніх умов висувають і специфічні вимоги до оцінювання. Специфіка полягає у зменшенні кількісної ролі оцінки, використанні її якісного потенціалу. На відміну від загальноприйнятих підходів до оцінки, яка виставляється на підставі порівняння результатів роботи учня і нормативних вимог, у корекційно-педагогічній діяльності оцінюються сьогоднішні досягнення учня порівняно до вчорашніх. Здійснюється це дуже індивідуально, з урахуванням реальних навчальних можливостей дитини, рівня її досягнень у кожній конкретній галузі, міри старанності, наполегливості, праці, вкладеної у досягнення. Для підтвердження індивідуальних досягнень учнів інклюзивних класів у нормативній базі пропонують використовувати портфоліо.

Отже, спеціальні засоби корекції використовуються як на уроках, так і в усіх видах позакласної діяльності (корекційно-розвиткової, виховної) і сприяють реалізації корекційного компоненту спеціальної та інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Література

1. **Інклюзивна освіта:** теорія та практика : навчально-методичний посібник / [Колектив авторів; За заг. ред. С.П.Миронової]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2012. – 232 с.
2. **Інклюзивна освіта:** теорія та практика : навчально-методичний посібник. Частина 2 / [Колектив авторів; За заг. ред. С.П.Миронової]. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. – 183 с.
3. **Миронова С.П.** Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навчальний посібник / С.П.Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ, 2008. – 204 с.
4. **Миронова С.П.** Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : монографія / С.П.Миронова. – Кам'янець-

Подільський: Абетка-НОВА, 2007. – 304 с. 5. **Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами** // Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/36815/>. 6. **Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах** // Урядовий кур'єр. – 20.08.2011. - № 153. – С. 3. 7. **Специальная педагогика** : учебное пособие / под ред. Н.М. Назаровой. – М.: Академия, 2000. – 400 с.

Миронова С.П. Засоби корекційної роботи у навчально-виховному процесі спеціальних та інклюзивних закладів

Стаття присвячена корекційному компоненту навчання і виховання дітей з психофізичними порушеннями. Визначено поняття корекційної роботи; наведені шляхи реалізації корекційного компоненту у спеціальній та інклюзивній освіті. Описані проблеми та фактори, які слід враховувати при організації корекційного навчання. Характеризуються засоби корекційної роботи у навчально-виховному процесі для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, наводяться приклади їх застосування для окремих нозологій.

Ключові слова: корекційний компонент, корекційна робота, засоби корекції, спеціальна освіта, інклюзивна освіта, діти з психофізичними порушеннями.

Миронова С.П. Средства коррекционной работы в учебно-воспитательном процессе специальных и инклюзивных учреждений

Статья посвящена коррекционному компоненту обучения и воспитания детей с нарушениями психофизического развития. Определяется понятие коррекционной работы; показаны пути реализации коррекционного компонента в специальном и инклюзивном образовании. Описаны проблемы и факторы, которые необходимо учитывать при организации коррекционного обучения. Охарактеризованы средства коррекционной работы в учебно-воспитательном процессе для детей с нарушениями психофизического развития, приводятся примеры их использования для отдельных нозологий.

Ключевые слова: коррекционный компонент, коррекционная работа, средства коррекции, специальное образование, инклюзивное образование, дети с психофизическими нарушениями.

Myronova S.P. Means of correctional work in the teaching and educational process of special and inclusive institution

The correctional component of teaching and education is shown in the article. Author describes the notion of correctional work, ways of realization correctional component in the teaching and educational process of special and inclusive institution, problems of correctional education. Means of correctional work in the teaching and educational process of special and inclusive institution to children with psychophysical defects are shown in the article

Keywords: correctional component, correctional work, means of corrective, special education, inclusive education, children with psychophysical defects.

Стаття надійшла до редакції 17. 02. 2014.

Статтю прийнято до друку 20. 02. 2014.

УДК: 159.922.7

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ЗНЗ

Митник О. Я.

доктор педагогічних наук, професор

Постановка проблеми. У "Концепції загальної середньої освіти" зазначено: "Освіта 21 століття – це освіта для людини. Її стрижень – розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни" [2, с. 6]. Усі діти незалежно від стану їхнього здоров'я та фізіологічних особливостей мають однакові можливості щодо досягнення успіху як у навчанні, так і у житті, тобто у широкому розумінні – у соціумі. Досягнення успіху у соціумі залежить як від біологічних факторів, так і від факторів власної активності особистості. Проте вирішальними, на нашу думку, є фактори власної активності особистості, а саме: фактор мотивів, потреб, підкріплення (мотиви власне інтелектуальної діяльності, наявність стійкої пізнавальної потреби, система цінностей, стимули діяльності); фактор досвіду (попередній життєвий, практичний досвід особистості); фактор компенсації (наявність компенсаторних можливостей суб'єкта: сили волі, посидючості, наполегливості, терплячості, цілеспрямованості тощо); операційний фактор (освіченість, ерудиція, обсяг знань, прогалини в знаннях, практичні уміння, навички). Реалізувати власну активність особистості як здорової дитини, так і дитини з особливими потребами покликана *інклюзивна освіта*.

Вітчизняні науковці, зокрема Віт. Бондар, А. Колупаєва, В. Ляшенко, В. Синьов, А. Шевчук та інші досліджують проблеми залучення дітей з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм, тобто – проблеми інклюзивної освіти. *Інклюзивна освіта* (від англ. inclusion – включення, приєднання) якраз і передбачає включення дітей з *особливостями або*